

MOLIYAVIY XIZMATLARNI TRANSFORMATSIYA QILISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI

Bobomurotov G'iyossidin Xudoyberdiyevich

Toshkent viloyati soliq boshqarmasi

Aannotatsiya: Bugungi kunda biznesni raqamlashtirish faqatgina hujjatlarning elektronlashuviga o'tish bilan cheklanib qolmaydi. Raqamli transformatsiya haqida so'z borganda, biz ishlab chiqarish madaniyati va korxonalarni boshqarish uslubini o'zgartirishga imkon beruvchi zamonaviy texnologiyalarning majmuini nazarda tutamiz. Raqamli yechimlar tufayli dunyodagi ko'pgina kompaniyalar o'z xodimlari va texnika-texnologiyalarining samaradorligini oshirmoqdalar. Shu bilan birga, mijozlarga yaxshiroq xizmat ko'rsatish va biznes olamidagi raqiblariga nisbatan muvaffaqiyatga tezroq erishadilar. Bugungi kunda raqamli transformatsiya deyarli har qanday faoliyat sohasiga ta'alluqlidir.

Kalit so'zlar: moliyaviy xizmatlar, iqtisodiyot, raqamli iqtisod, transformatsiya, texnologik moliyaviy xizmatlar sektori.

Aannotation: today, business digitization is not limited to the transition to electronic documentation. When we talk about digital transformation, we mean a set of modern technologies that allow us to change the culture of production and the way of managing enterprises. Thanks to digital solutions, many companies around the world are increasing the efficiency of their employees and technology. At the same time, they achieve better customer service and faster success compared to their competitors in the business world. Today, digital transformation is relevant to almost any field of activity.

Keywords: financial services, economy, digital economy, transformation, technological financial services sector

KIRISH

Prezidentimizning 2020-yil 12-maydagi "2020—2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi

farmoniga asosan hozirda 6 ta tijorat banki – “Ipotekabank”, “Sanoatqurilishbank”, “Turonbank”, “Asakabank”, “Aloqabank” va “Agrobank” moliyaviy diagnostika asosida istiqbolli strategiyalarni ishlab chiqish va xususiylashtirish masalalari bo‘yicha xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni boshlagan.

Bank tizimida yuz berayotgan transformatsiya jarayonlari haqida ko‘proq ma’lumot olish maqsadida AT “Aloqabank” faoliyati bilan qiziqdik. Xo‘sh, bugun 13 ta filiali hamda 77 ta kompleks xizmatlar ko‘rsatish markazlari faoliyat ko‘rsatib kelayotgan bankda bu jarayonda qanday o‘zgarishlar kuzatilmoqda?

Mamlakatimizda elektron tijorat sohasida faoliyat boshlagan ilk bank

Aytish kerakki, mazkur muassasa O‘zbekistonda elektron tijorat sohasida faoliyat boshlagan birinchi bank hisoblanadi. Bank virtual terminallar bilan ilk ekvayring faoliyatini 2014-yilda yo‘lga qo‘ygan. Mamlakatdagi birinchi to‘lov tashkilotlari — Payme, Click bilan hamkorlik munosabatlarini o‘rnatib, ularga E-Pos terminallar orqali xizmat ko‘rsatishni boshlagan.

2016-yilda mazkur ikki tashkilot bilan hamkorlikda O‘zbekistonda birinchi bo‘lib kartadan kartaga onlayn o‘tkazmalar hamda bank kreditlarini onlayn so‘ndirish loyihasi ishga tushirilganini ham qo‘shimcha qilish joiz.

— Hozir barcha mustaqil to‘lov tashkilotlari, jumladan, Payme, Click, Paynet, Paymo, U-pay, Oson bankimizni o‘zining hamkori sifatida tanlab, asosiy aylanmalarini biz orqali amalga oshirmoqda, — deydi “Aloqabank” ATB boshqaruvi raisi o‘rinbosari Hasan Rahmatov¹. — Shuningdek, Beeline (Beepul), Ucell (U-to‘lov) va Uzmobil (MyUztelecom) operatorlari mobil ilovalarining onlayn to‘lovlari bizning bank orqali o‘tadi. 2020-yil 1-oktyabr holatiga ko‘ra, bank tomonidan E-Pos terminallar orqali xizmat ko‘rsatilayotgan mijozlar soni 7 126 taga yetdi. 2020-yil 9 oylikda E-POS terminallar aylanmasi 2,8 trillion so‘mni tashkil qilib, bozorda terminal parki bo‘yicha 16-o‘rin, ekvayring bo‘yicha 3-o‘rinni egalladi.

Texnologiya moliyaviy xizmatlar kompaniyalari operatsiyalarini o‘zgartirayotgani kabi, ularning tekshiruvlari ham inqilob qilmoqda.

¹ <https://yuz.uz/uz/news/banklar-transformatsiyasi-sohaga-qanday-ozgarishlar-olib-kiradi>

Moliyaviy xizmatlar sektori keng ko'lamli raqamli transformatsiyani boshdan kechirmoqda, bu sohadagi kompaniyalar o'z bizneslarini qanday yuritishiga keng ta'sir ko'rsatmoqda. Yangi texnologiyalar banklar, sug'urtalovchilar va boshqa tashkil etilgan moliyaviy xizmatlar kompaniyalariga o'z faoliyatini mukammal ta'mirlash va o'z mijozlariga xizmat ko'rsatishning turli usullarini aniqlash imkonini beradi.

Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarning paydo bo'lishi to'lov xizmatlarini etkazib beruvchilar kabi challenger bizneslari uchun imkoniyatlar yaratadi. Bundan tashqari, moliyaviy xizmatlar kompaniyalari yuqori darajada tartibga solinadigan muhitda ishlaydi, bu esa raqamli transformatsiyani boshqarishni talab qiladi va bir vaqtning o'zida manfaatdor tomonlarning shaffoflik va ishonchga bo'lgan talablarini qondiradi.

Asosiy qism

Moliyaviy xizmatlar sohasida eski tizimlarni yangilash va biznes funktsiyalari bo'yicha tezkor ishlash usulini amalga oshirish tendentsiyasi kuchli. Kompaniyalar operatsion modellarni yanada tezkor bo'lishlari va samaradorlikni oshirishlari uchun qayta tuzishga intilmoqda. Mijozlarning talablarini qondirish uchun investitsiyalar innovatsion onlayn-banking, raqamli platformalar, turli kanallarni o'rganish, mijozlar tomonidan qadrlanadigan sug'urta dasturlari va aniqroq hisobotlardan foydalanish uchun ma'lumotlar sifatini yaxshilashda davom etmoqda. Texnologiyani qabul qilish bu o'zgarishlarni ta'minlash uchun muhim element hisoblanadi.

Moliyaviy xizmatlar kompaniyalari sarmoya kiritadigan asosiy texnologiyalarga sun'iy intellekt (AI), blockchain, ma'lumotlar tahlili, narsalar interneti va robot jarayonlarini avtomatlashtirish (RPA) kiradi. Bu bilan bir qatorda, meros tizimini yuksaltirish uchun, moliya institutlari borayotgan bir qator samaradorligini haydovchi, balki o'zgarish bir enabler sifatida emas, balki faqat ko'rilmogda bulut, o'g'irguvchidirlar. Moliyaviy xizmatlar uchun bulutli infratuzilmaning afzalliklari xarajatlarni kamaytirish, yanada yaxshi va integratsiyalashgan xavfsizlik, kengaytirilgan o'lchov va moslashuvchanlikni o'z ichiga oladi va bu katta ma'lumotlar va tahlillarga yanada samarali va tejamkor yondashuv sifatida qoraladi.

Jahon tajriba va tadqiqotlariga ko'ra: Moliyaviy xizmatlardagi raqamli transformatsiya moliya institutlari qanday ishlashini, mijozlar bilan ishlashni va xizmatlarni yetkazib berishni tubdan o'zgartiradi. So'rov natijalariga ko'ra, C-suite rahbarlari va katta rahbarlarining 75% ular o'zgartirish yo'l xaritasi haqida ijobiy dedi. Respondentlarning 2/3 qismi atrofida ular asosiy it platformalarini modernizatsiya qilishda muvaffaqiyatga erishganliklarini aytishdi. Bu shuni ko'rsatadiki, korxonalar operatsion samaradorlikni oshirish, innovatsiyalarni rivojlantirish va CX ni optimallashtirish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanishlari kerak. Moliyaviy sanoatdagi raqamli transformatsiyaga AI, ML, data analytics, IoT, RPA va bulutli hisoblash kabi texnologiyalar kiradi.

Avtomatlashtirish moliyaviy xizmatlar kompaniyalari uchun raqamli transformatsiyaning ayniqsa muhim tarkibiy qismidir. Bank va sug'urta, xususan, katta hajmdagi ma'lumotlarni ishlab chiqaradigan yuqori tranzaktsiyalarga asoslangan sohalaridir. Ushbu ma'lumotlarni avtomatik qayta ishlash ularga yanada samarali ishlashga va Ai va data analytics kabi texnologiyalardan foydalanishga, mijozlar bazasini saqlab qolish va kengaytirishga imkon beradi.

Masalan, kompaniyalar mijozlar tajribasini yaxshilash uchun chat-botlardan, hujjatlardan murakkab ma'lumotlarni olish uchun AI texnologiyalaridan va biznesni chuqurroq tushunish uchun tahlillardan foydalanishlari mumkin. Ko'pgina moliyaviy xizmatlar kompaniyalari, shuningdek, avtomatlashtirish o'z ekotizimidagi sheriklar bilan hamkorlikda yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqish imkoniyatidan foydalanmoqda.

Audit va moliyaviy xizmatlar

Katta ulanish moliyaviy xizmatlar sektorini o'zgartirayotgani kabi, moliyaviy xizmatlar kompaniyalarining auditlarini o'tkazish usulini ham o'zgartiradi. Auditorlar texnologiyani auditorlik strategiyasining markaziga qo'ymoqdalar, bu kompaniyalar ushlab turgan ma'lumotlarga yaxshiroq kirishni ta'minlash va ushbu ma'lumotlarni so'roq qilish, shu bilan audit sifatini oshirish va tekshirilayotgan sub'ektlarning manfaatdor tomonlariga katta qiymat berish maqsadida.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalardan foydalanish EY raqamli auditining dastlabki rejalashtirish va xavflarni baholashdan yakuniy xulosa chiqarishgacha bo'lgan har bir bosqichiga kiritilgan. Tekshirilgan kompaniyalar singari, EY auditorlari ham eng yangi texnologiyalar va yondashuvlarga sarmoya kiritmoqdalar. Ular orasida Ai, ma'lumotlar tahlillari, optik belgilarni aniqlash va RPA, bulutga asoslangan platformalar va boshqa turli xil rivojlanayotgan texnologiyalar, it va biznes jarayonlarini yaxshiroq tushunish uchun tezkor va aqlli dastur mavjud.

Raqamli o'zgartirilgan auditning muhim foydasi shundaki, u biznes va xatarlar atrofida ancha katta ko'rinishni yaratadi. Ma'lumotlar tahlillari tufayli, xususan, auditorlar moliyaviy xizmatlar tashkilotlari tomonidan saqlanadigan ma'lumotlardan yaxshiroq ma'lumot olishlari mumkin. Bu ularga menejmentning yanada qiyin savollarini berishga imkon beradi va auditni tekshirilayotgan shaxsning o'zi uchun ham, uning barcha manfaatdor tomonlari uchun ham qimmatroq qiladi.

Ma'lumotlarga katta e'tibor qaratish, yaqinda moliyaviy xizmatlar sohasi uchun joriy etilgan buxgalteriya hisobi standartlari asosida ayniqsa muhimdir. Bularga UFRS 9 moliyaviy vositalar, UFRS 15 mijozlar bilan tuzilgan shartnomalardan olingan daromadlar, UFRS 16 lizing va UFRS 17 sug'urta shartnomalari kiradi. Standartlar kompaniyalardan yanada aniqroq ma'lumotlar bilan ishlashni va aniq belgilangan avtomatlashtirilgan jarayonlarni amalga oshirish orqali moliya, tavakkalchilik va biznes ma'lumotlarini muvofiqlashtirishni talab qiladi. Ushbu yangi standartlarni amalga oshirish, shuningdek, ma'lumotlarga asoslangan audit, shu jumladan auditorning risklarini baholash tartib-qoidalarini takomillashtirish uchun rivojlanayotgan texnologiyalardan foydalanish bilan yanada samarali tekshirilishi mumkin.

Ba'zi protseduralarni avtomatlashtirish va AI va mashinani o'rganish kabi texnologiyalarni qo'llash orqali audit jarayonida kompaniyalarga ma'muriy yuk kamayadi va auditorlar uchun qarorlar qanday qo'llanilganiga ko'proq e'tibor qaratish uchun vaqt ajratadi. Bu buxgalteriya hisobi standartlarida ham muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Raqamlashtirish bo'yicha 246 mamlakatda olib borilgan keng ko'lamli tadqiqotlarga ko'ra, RIning rivojlanish ko'rsatkichlari turli mamlakatlarda turlicha tendensiyaga ega. Dunyo mamlakatlarida raqamli iqtisodiyotning ko'rsatkichlari va rivojlanish yo'llarining turlicha bo'lishiga qaramay, unga faol innovasiyalar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, raqamli texnologiyalar va infratuzilmaga investisiya harajatlarini sezilarli darajada oshirish kabi umumiy bo'lgan xususiyatlarni kiritish mumkin bo'ladi. Qisqa tarixiy taraqqiyot davriga qaramay, raqamli iqtisodiyot birinchi navbatda savdo va internet xizmatlarida - elektron tijorat, internet -banking, elektron to'lovlar, internet-reklama, internet-o'yinlar va boshqalarda raqamli texnologiyalardan foydalanishga qaratilgan. Ta'kidlab o'tish joizki, bugungi kunda dunyoda raqamli platformalar "Amazon", "Alibaba", "Facebook", "Ebay", "Uber", "Didi Chuxing" yoki "Airbnb" kabi yirik korporatsiyalar uchun asosiy biznes modeliga aylandi. Bu korporatsiyalar vositachilar va infratuzilma platformalari sifatida muhim afzalliklarga ega. Ular raqamli platformalardan foydalanuvchilar o'rtasidagi barcha bitimlar bo'yicha ma'lumotlarni ro'yxatdan o'tkazish va qabul qilish imkoniga ega. Elektron tijoratning jadal rivojlanishi virtual makonda bozor mexanizmi asoslarini yaratdi va bu bitimlar sonining barqaror o'sishiga olib keldi.

XX-asr boshida, axborot texnologiyalari bozorlarida mamlakatlarning ikki guruhi samarali faoliyat yuritganlar:

1) fundamental fani rivojlangan ilg'or mamlakatlar (AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Yaponiya va boshqalar);

2) birinchi guruh mamlakatlar (Tayvan, Xitoy, Janubiy Koreya va boshqalar)ning innovatsiya va texnologiyalaridan foydalanadigan mamlakatlar.

Keyinchalik uchinchi guruh mamlakatlar xam paydo bo'ldi: Finlyandiya, Shvesiya, Norvegiya, Irlandiya va Isroil, ular ta'lim, ilm-fan va axborot texnologiyalari tizimlarini samarali modernizasiya qilish orqali jahon bozorlariga chiqishga muvaffaq bo'ldilar. Bugungi kunda, raqamli iqtisodiyotda ilg'or va yetakchi mamlakatlarga Norvegiya, Shvesiya va Shveysariyani kiritish mumkin. TOP 10talikka AQSh, Buyuk Britaniya, Daniya, Finlyandiya, Singapur, Janubiy Koreya

va Gonkong ham kiradi. AQShda raqamli iqtisodiyotning ulushi 10,9%, Xitoyda 10%, Yevropa Ittifoqida 8,2%, Braziliyada 6,2%ni, Rossiyada 3,9% ni tashkil etadi.

ADABIYOTLAR

1. 2020-yil 12-maydagi “2020—2025-yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”gi farmoni.
2. Балтабаева Г.Р. ва бошқалар. Узбекистонда электрон бизнеснинг ривожланиш истикболлари. –Т: «Формат полиграф» нашриёти, 2016, 205 бет
3. [Elektron resurs] <https://www.imd.org/centers/world-competitivenesscenter/rankings/world-digital-competitiveness/>
4. Makarov A.D., Lomakin A.Yu. Upravlenie in-novasiyami i innovasionnimi texnologiyami v bankovskom menedjmente//Uchenie zapiski SanktPeterburgskogo universiteta upravleniya i ekonomiki. –Spb., 2014. –№4. – S. 38 – 46
5. Цифровая экономика: глобальные тренды и практика российского бизнеса: аналитический доклад/ Оганесян Т.К.,Стырин Е.М., Абдрахманова Г.И., Розмирович С. Д. и др.;отв. ред. Д. С.Медовников. М.:НИУ ВШЭ, 2017.